

Mahai ingurua: EUSKARA BATUA ETA EUSKALKIAK

Pello Lizarralde, Iñaki Gaminde, Xarles Videgain

ZU HOR TA NI HEMEN?

PELLO LIZARRALDE

Urtehurren baten ospakizunak piztu gaituela ematen du. Norbaitek ezkila jo eta kezka zahar baten eztabaidatzera bildu gara. Ordu zen. Denbora dugu lagun eta arerio.

Urte franko joan da eta ez alferrik. Ez gara geldirik egon. Ilusioa eta gogoak handiak zirenez abiapuntua ere ezin hobe. Arau batzuk eskaini (inposatu?) zizkiguten orienta gintzen, eta gogoak eta beharrak bulkaturik ekin genion batzutan aski zailak iruditzen zitzaizkigun euskara batuaren arau haiek ikasteari, gurea ez zela oso orla eta ez zela bakarra sinetsirik. Konforme ez zeudenak erreakzionarioak eta iraganari beha zeudenak omen ziren. Hauek berehala ixildu ziren. Guk duda asko irentsi eta aurrera egin genuen.

Protestak eta ezadostasunak hasieratik izan badira ere, ez ziren aski izan batzuk eman ziguten euskara batuaren eredu zalantzan jartzeko. Ordea, errebelloa zabaldu zenean eta asaldatzen hasi ginen. Errebelloa ez da baretu, eta nahas-mendua ia ustegabea hedatu da.

Errebelloa, nola ez, kaltetuak sentitzen direnen aldetik etorri da. Orain arte egindako estandarizazio saioak gure herrian egun hizkuntzaren barnean den dinamika sozialaren islada garbia dira. Irabazleak eta galtzaileak daudela esatea ergelkeria bat da, baina eredu bat bilatzeko tenorean badira, gutxi edo gehiago, irabazi eta galdu dutenak. Finean hiztun gehienak, aktiboak eta konzienteak dituen euskalkia gailentzen da; hori da gehien hedatzen dena, besteak beste euskalki horietako hiztun batzuk duten posizioari esker.

Horien arteko zuhurrenek ez dute ezer ospatzeko motiborik ikusiko. Batasunerako bidean egiten diren saioetan bere euskalkiaren ekarpenaren nagusitasunaz barro eta pozik azaltzen denaren garaipena, onik onen gerratik beso eta zangorik gabe itzultzen denarena da.

Giroa nahasia denean hausnartzeko beharra aipatzen da. Adituek hartzen dute orduan hitza, aferaren erdian daudenen inpartzialtasuna daukatela uste bait da. Azken aldi honetan denak ados daudela dirudi, eta bere hitzaldiek bukaera bera izaten dute: amankomunean oinarritu behar da hizkuntz batu-suna. Ni ere bat nator, baina nahiago nuke zerbait gehiago zehaztuko balute.

Hitz jokorik egiteko asmorik gabe, nik euskara batua eta estandarizazioa bereizi nahi nituzke. Lehenaren barnean ideiak, asmoak, eta helburuak sartuko nituzke. Bigarrena euskara batuak errepresentatzen duen eredu idealera hurbiltzeko saioek definitzen dute.

Saio hauetan komunikabideak nabarmentzen dira batez ere. Egindako entseien artean gutxi dira gure geografiako edozein lekutan aplikatu daitezkeenak. Ikusentzunezkoen kasuan batez ere gehienak euskalki batzuetako hiztunak monopolizatu dituzte eta beste hiztunak uxatu eta mintzen dituzte. Euskaldun batzuk sise sartzen dira eredu berrian, beraientzat egina del baitirudi, beste asko lasterka aldentzen dira, beraien kontra egina dela iruditzen baitaie.

Eskolak, eta denok gatz bat honetan, zeregin handia du auzi honetan. Orain arte bazirudien gehienek kezka nagusia zetzala euskalkitik euskara batura hurbiltzeko moduan, eta berriki beste bat gaineratu zaio: zer gertatzen da haurra euskara estandarrean murgildu eta gero? Beste modu batez esanda, zer kalte egin diezaiokie ikaslearen adierazpideari soilik euskara batuaren esparruan ibiltzeak?, edota galerarik al dakar ikastero tenorean euskalkia baztertzeak?

Guzti honen atzean "gure gurea" den hizkuntza galtzeko beldurra ere badago. Neurri batean ada beldurra sentitzeko arrazorik. Galdetzen al diogu ordea gure buruari zer irabazi ahal dugun aurreritziak gabe batuaren alde jokatzeko dugun? Dugarik gabe, edozein euskalkiko hiztunak Sentitu behar du euskara batua deritzon hori, egunero erabiltzen duenaren ispilu ez bada ere, hurbil daukala, hori ere bere

dela, alegia. Hizkuntza batzeko bide zailean ezin zaie haatik gauza tipi guztiet erreparatu. Hizkuntza funtzional bat nahi badugu txokokeriak utzi behar ditugu, zenbat eta nolakoak garen ahanzi gabe. Eta hau ulertzen ez bada alferrikakoak izanen dira esfortzu guztiak. Euskara batuak eskatzen duen kontzientziatz jabetzen ez bagara jai dugu; ez gara guretik aterako, eta beste euskaldunengana iristeko aukera guztiak galduko ditugu.

Askotan galdetzen digute irakasleoi noiz “sartu” behar den euskara batua, non eta nola erabili behar den, edo zein den bere espazioa... Ez dut uste galdera berak eginen lizkiguketenik dugu eta euskara batua “artifizialarekin”. Badira beste dute, hiri batean seguru aski; guk betikoa egiten dugu, hemengo, ez digute beste hori sartuko”.

Euskalkia ez da sartzan, etorri egiten da. Euskara batuak eskolan egon egin behar du. Ez bat ez bestea ez dira inoiz aterako eskolatik. Zozokeria bat izateaz gain, gaur egun ezinezkoa da bati edo besteari itzuri egitea. Aurreko galdera horiek egiten direnean batetik bestera ailegatzeko eman beharreko pausoz galdegin nahi dugula iruditzen zait. Zubi bat behar da, eta hor heldu dira zalantzak.

Zubi horren eraikitzaile nagusia irakaslea da. Honek beste ezertan hasi baino lehen jarraitu beharreko bideaz galdegin beharko dio bere buruari. Tamalez, gutxienezko baldintza hau ez da askotan betetzen. Nafarroan bederen ez daukat nik gai honen inguru eztabaidatu eta erabakirik hartu duen ikastetxe bakar baten berri.

Jarraitu behar den bidea markatzeko irakasleak euskalkian eta estandarrean egon behar du jantzia, eta hor hasten da arazorik larrietako bat. Edozein euskalkitik edo euskalki zehatz batetik kanpo dagoen irakasleak ezin du esan, “ni euskara batuaz mintzo naiz, zuek ere iritsiko zarete noizpait”. Kasu horretan irakaslea da pausok eman behar dituen eta ez alderantziz.

Irakaslea da gidaria eta iragazkiak jarriko dituen, berak neurtu beharko ditu graduak eta aurrez ikusiko zenbait oztupo eta zailtasun. Irakaslearen ardura da dagoena hartu eta eredu egoki bat proposatzea, komunikabideek zabaltzen duten mordoiloa iraingarriari beste zerbait kontrajarri behar diona.

Abiapuntua ere kontutan hartu beharko da. Proposatu zaizkigun gomendioetara hurreratzeko bidea luzeagoa da batzuentzat besteentzat baino. Luzeegia behin baino gehiagotan.

Guri dagokigu ekitea eta topatutako zailtasun eta hartu beharreko erabakien berri ematea.

Hala ere ezin dudarik izan hurrengo honetan: hasieratik euskara estandarraz mintzatuko zaie haurrei. Ez da itxadon behar, neurtu eta mailakatu baizik. Irakasleak ikusi beharko du noiz eta nola gehitu, baina eskolan bertan ez da ia inoiz gutxitzea komeni.

Ezin beste hainbeste eskatu ikasleei. Horien ahotan beti izanen da euskalkia edo horren kutsua. Egoera partikularretan eskatu ahal diegu era estandarrean mintza daitezen, eta batzutan ahalegin berezia eskatu beharko diegu, momentua eta testuinguru zehaztuz, irakatsi dieguna egiaztatzearen.

Aldaketak luze gabe nabaritu dira. Alfabetatzeak errejistro kultura iristeko aukera ematen duenez, zenbait momentutan euskalkia osatzeko eta bestetan beharrik ez delarik ere, euskalkitik aldentzeko tentaldiak sortzen ditu. Halabaina benetako arriskua ez dago hor, aspalditik mantendu den beste mito honetan baizik: letratu gabeko euskaldunen euska-

ra da jatorrena. Mito honi zinismoa eta pozoina dario, honen defendatzaileak letratzeko aukerak aprobetxatu baitituzte eta finean erdararen aldera jokatzen dute. Horien bide estua jarraitu gero amankomunago izanen dugu azkenean eradara. Gaur egun diskurtso atzerako horren defendatzaile asko eskari zilegiak egiten dituztenen arrimuan datoz bere mezua zabaltzera.

Beste gezur haundi bat ere hedatu dute: “hautatzera bortxatzen gaituzten”, diote. Hemen ez da hauturik egin behar, ez da ezer hil behar, bizirik dagoen guztiak bere lekua behar du. Batasun prozesu orekatu batek ez du garrantzizko galerarik ekartzen.

Arazo eta irtenbideek eskatzen duten kontzientzia erroto-ko balitz, beti present bagenu euskara batua ez dela bukatu-rik den zerbait, gu garela batasun saio horren protagonista, eta gu gabe edo gurekin bakarrik euskarari zerbait falta zaiola, mintzakidea ulertzeko desioa piztea lortuko genuke. Eredu berrira inguratu nahi baditugu ikasleei ezin zaie irakasle askori entzun diodana esan: “zuek ez duzue ongi esaten, gisa hone- tara da.”.

Prozesuaren amaieran (inoiz amaierarik baldin bada), ikasleak hizkuntzaren eta hiztunen eta berdintasun nahiz desberdintasunen kontzientzia izan beharko luke. Horiekin bate- ra gure artean dauden hesi tipi eta haundiak desegiteko delibero irmea. Eztabaida dezagun behar den guztia, azkene- an komentaturik eta gogotik esan dezagun “amen”. Horrela jokatzen ez bada lehenik “amen”, eta beherala zu hor ta ni hemen.

EUSKARA BATUA ETA EUSKALKIAK

IÑAKI GAMINDE

Mahai-inguru honetan, bertoratu gaituen gaiaz, Bizkaiko herri euskaldunen ikuspuntutik egin gura ditut hausnarketa batzuk. Zeregin hauetan trebatua ez naizelako beldur banaiz ere, gaiari lotuko natzaio lehenik oharterazteko nire hausnar- ketok Bizkaitik eginda egon izanak ez duela esan gura Euskal Herria, gure nazioa, ahaztu egiten dudunik. Haatik, bizkaitar- rok euskaldunak gara baita bizkaitarrak garelako ere; eta gure desberdintasuna aberasgarria delakoa daukadalako egi- ten ditut ondokook.

Ezin uka ditzakegu euskara batua idatziaren aportazioak euskararen normalkuntzan, eta Bizkaiko gazteek derrigorrez- ko hezkuntza amaitutakoan eredu standar sakona izan behar dutela uste dugu. Hala eta guztiz, honek ez du bazterten Bizkaiko gazteek lehen hezkuntza berberori amaitutakoan izan behar dituzten bizkaierari buruzko ezagupenak edukit- zea. Bizkaiera eta Batua elkarren osagarri direla onartuta, euskara aberatsa eta maila guztietarako indartsua izatea dugu helburua, bakoitzari dagokion esparrua aitortuz.

Eskolaren inguruan diharduten ikerlarien artean badirudi eze, jakindakotzat ematen dela umeen etxetik hizkuntzaren balioa, eskolara orduko, eta altxor hori kontutan hartu ezeze, erabilgarria ere badela, izan, eskolako praktikan; Itziar Idiazabalen ondoko berbotan argi azaltzen den legez:

“Helburu nagusietatik hasiaz, euskara amahizkuntza bezala lan- tzea litzateke lehenengo xedea. Hontan, beste edozein amahiz- kuntza ongi lantzen denean bezala, ahalik eta erabilera ezberdin gehienetarako behar diren hizkuntz moldeak ikastea da beha- rezkoena. Hau esaterakoan gauza asko esaten da: hizkuntza